

DOCUMENTA HISTORICA 60.
Az SZTE BTK Történeész Diákkör kiadványa

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS A SPANYOL SEMLEGESSÉG

A bevezetőt írta és a dokumentumokat sajtó alá rendezte:
PALLAGI MÁRIA

A Documenta Historica eddig megjelent számai:

1992

1. Az 1887-es földközi-tengeri egyezmények. [Nyemcsok Attila] (*elfogyott*)
2. A úlsitui béke (1807. júl. 7.). [Szász Erzsébet] (*elfogyott*)
3. Talleyrand, Charles-Maurice: Értekezés annak előnyeiről, hogy a jelen körülmények között új gyarmatokat szerezzünk. [Szász Géza]
4. A schönbrunni béke (1809. okt. 14.). [Szász Erzsébet]
5. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot! (A cseh–szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). [Gulyás László] (*elfogyott*; utánnymás: 23. sz.)
6. Korai angolszász törvények I. A kenti törvények. [Szántó Richárd] (*elfogyott*)
7. Az 1939–40-es finn–szovjet háború dokumentumai. [Engi Imre]
8. Dokumentumok az orosz–szovjet törekvésekről a Boszporusz és a Dardanellák megszerzésére (Konstantinápoly-egyezmény, 1915; német–orosz tárgyalások, 1940). [Boros Tamás]

1993

9. A Birodalom és Észtszország. A szovjet–észt szerződésnek megszületésének dokumentumai (1939 szeptember). [Vandlik Krisztina]
10. Edward Balliol skóciai hadjárata. Részletek a Lanercosti krónikából és a bridlingtoni kanonok Gestájából. [Kiss Andrea]
11. Az 1943 decemberi Beneš–Sztálin–Molotov megbeszélések dokumentumai. [Gulyás László]
12. Békeszerződés Nagy-Britannia és az Egyesült Államok között (1783. szept. 3.). [Kökény Andrea]
13. Új bécsi tudósítások a kiváló Schwarzenberg grófnak a tatai, veszprémi és palotai erődök és más helyek elfoglalásáról, a szigeti erőd összeomlásáról és a Törökországban napról-napra erősödő hanyatlásról (1599). [Lévai Judit]
14. 1789 Franciaországa a panaszok tükrében. [Gyuricza Róbert]

1994

15. Az 1594-es birodalmi gyűlés határozatai a magyar háborút illetően. [Wölfinger Ildikó]
16. Volgai német dokumentumok (1918–1941). [Opauzski István]
17. Az 1916. évi arab felkelés kiáltványa. [Ferwagner P. Ákos, Lőkös István]
18. A Bayeux-i faliszőnyeg. [Varga Vanda Éva] (*elfogyott*; utánnymás: 34. sz.)

1995

19. A Constantinus-i adománylevél (Donatio Constantini – VIII. sz.). [Piti Ferenc] (*elfogyott*)
20. A Hét Sziget Köztársaság és Kapodisztriasz. [Szász Erzsébet]
21. A lengyel emigráns kormány és a Szovjetunió kapcsolatfelvételének dokumentumai, 1941. [Csósz László]
22. Németország két megosztási terve (Morgenthau-terv, Frankfurti dokumentumok). [Mayer János]
23. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot! (A cseh–szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). [Gulyás László] (az 5. sz. utánnymása).
24. Az 1849-es magyar–velencei szerződés. [Krámli Mihály]
25. Az Anitta-felirat (i. e. 1600 körül). [Bolega Erika]

DOCUMENTA HISTORICA 60.
A SZTE BTK Történész Diákkör kiadványa

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS A SPANYOL SEMLEGESSÉG

A bevezetőt írta és a forrásokat sajtó alá rendezte:
PALLAGI MÁRIA

JATEPress
Szeged 2003

A bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA)
és a Kriegsarchiv vonatkozó dokumentumai

Lektor:
ANDERLE ÁDÁM

Sorozatszerkesztők:
MARKÓ CSABA, PÁNDI LAJOS

© SZTE BTK Történelem Diákkör, 2003
© Pallagi Mária, 2003
HU-ISSN 1216-0954

ELŐSZÓ¹

Ortega y Gasset spanyol filozófus a következő gondolatokkal indítja *Két történelmi esszé* című kötetét: „Ha meg akarunk oldani valamely politikai problémát, azt hiszem, nem egész hiábavaló, ha eltávolodunk tőle egy időre, és történelmi távlatba helyezzük. A képzelt messzeségben, úgy tetszik, maguktól megvilágosodnak a tények, s egy csapásra olyan alakot öltenek, amelyben jobban föltáruznak létük mélységei ...”²

Spanyolország első világháborús szerepvállalását illetően a történészek megszívlelték Ortega tanácsát, hiszen a téma jó ideig feldolgozatlan maradt a történetírásban. Az utóbbi évtizedekben ugyan kiadásra került néhány mű, mely a probléma különböző aspektusait vizsgálja,³ a magyar historiográfiában azonban az említett korszak továbbra is fehér folt maradt.

Az Osztrák-Magyar Monarchia spanyol relációinak hazai vizsgálatához az egyik motivációt Hans Juretschke műve adta, aki a Habsburg Monarchia és Spanyolország 18. századi történeti kapcsolatait tette közzé 18 kötetben.⁴ A folytatás azonban elmaradt, így ésszerűnek tűnt további források feltárása, a kapcsolatok vizsgálatának időbeli kiterjesztése. Ezt a feladatot vállalta a szegedi JATE-n 1999-ban alakult MTA-JATE Hispanisztika Kutatócsoport. Anderle Ádám professzor irányításával fiatal egyetemi hallgatók, kutatók, doktoranduszok kezdtek el egy-egy részkérdéssel foglalkozni elsősorban a spanyol külügyi levéltárban található források alapján, magam pedig – többek között – a bécsi birodalmi levéltárban (HHStA), a hadügyi levéltárban (Kriegsarchiv) és az osztrák Nemzeti Könyvtárban folytattam kutatásokat, speciális dimen-

¹ Bécsi kutatásainkat a Magyar Ösztöndíj Bizottság CH-ösztöndíja, az osztrák Bundesministerium für Wissenschaft und Verkehr és az Osztrák-Magyar Akció Alapítvány támogatása tette lehetővé, amit ezúton is köszönünk.

² José Ortega y Gasset: *Két történelmi esszé*, Európa Könyvkiadó, Szeged, 1983. 9. old.

³ Jens Albes: *Worte wie Waffen: Deutsche Propaganda in Spanien während des ersten Weltkrieges*. Klartext, 1996. Harald Just: *Neutralität im ersten Weltkrieg. Spanien, Schweden und Holland*. phil. Diss., Wien, 1966., Insenser-Brufau, Maria Teresa: *Die Neutralität Spaniens im ersten Weltkrieg mit besonderer Rücksicht auf die öffentliche Meinung und auf die Friedensbestrebungen Alfons XIII.*, phil. Diss. Wien, 1987.

⁴ *Berichte der diplomatischen Vertreter des Wiener Hofes aus Spanien in der Regierungszeit Karls III. (1759–1788) I–XIV. kötet*, Madrid, 1970; és *Berichte der diplomatischen Vertreter des Wiener Hofes aus Spanien in der Regierungszeit Karls IV. (1788–1808) I–IV. kötet*, Madrid, 1970.

zióban vizsgálva a spanyol kérdést, amennyiben arra voltam mindenek előtt kíváncsi, hogy mit tudott, mit tartott fontosnak Spanyolország első világháborús szerepvállalásáról az Osztrák-Magyar Monarchia madridi nagykövete – Karl Emil Fürstenberg herceg⁵ – jelentéseiben.

A Habsburg Birodalom és Spanyolország 1814 és 1918 között⁶

„Most, amikor ezeket a sorokat írom, felemás, problematikus képet nyújt a nemzetünk.” – írta Ortega már említett, 1921-ben megjelent tanulmányában.⁷ Európai dimenzióban Spanyolország ekkor már valóban nem bírt olyan fontossággal, mint az első világháború alatt, mely korszak – ha csak villanásnyi időre is –, de felélesztette Spanyolországot tompa fásultságából. A 19. századi spanyol külpolitika ugyanis a napóleoni háborúk után néhány évtizedre az izolacionizmus útját választotta – kényszerült választani – az európai ügyekben. Ebben változás 1848 után történt, amikor – jöllehet továbbra is „csak” másodrangú hatalomként – Hispánia kezdett visszatalálni az európai diplomácia forgatagába. A század elejének kaotikus belpolitikai helyzete után – ami 1833 körül, VII. Ferdinánd halálával, és az ekkor induló karlista mozgalommal kezdődött –, 1848-ra Spanyolország viszonylagos belső konszolidációját követően ismét értékes szövetségesnek bizonyulhatott. Ezt igazolja az a tény is, hogy több országgal – így Ausztriával is – ismét diplomáciai kapcsolatot létesített.⁸

A bécsi kongresszus (1814–15) utáni letargiát követően mindenképpen komoly siker ez a spanyol diplomácia számára; Ausztria vonatkozásában pedig különösképpen, hiszen a Habsburgoknak itáliai birtokaik miatt különösen nem állt érdekében Spanyolország megerősítése. 1848 történései azonban a Habsburg politika felső köreit is európai státuszuk átgondolására kényszerít-

⁵ Karl Emil Fürstenberg herceg 1913. október 8-tól 1918. november 11-ig volt az OMM spanyol nagykövete.

⁶ Vö.: Anderle Ádám: *A magyar kérdés. Spanyol követségi jelentések Bécsből, 1848–1868.* Hispánia, Szeged, 2002., Uő.: *A carlismo és a bécsi udvar. Századok*, 1999. 6. szám, 1344–1348. old., Uő.: *Spanyol külügyi instrukciók a bécsi követeknek, 1809–1856.* AETAS, 1999. 1–2. szám, 166–186. old., Uő.: *A magyar szabadságharc spanyol megítélése, 1849 március-október.* AETAS, 2000. 1–2. szám, 249–276. old.

⁷ Ortega: i.m. 134. old.

⁸ 1836 októberétől 1848 novemberéig nem volt a két ország között diplomáciai kapcsolat. Erre vonatkozóan lásd: Erwin Matsch: *Der Auswärtige Dienst von Österreich-Ungarn 1720–1920.*, Böhlau Verlag, Wien, 1986.

tették, így külpolitikájukban bizonyos mértékben felértékelődött a pireneusi állam.

A Ballhausplatz⁹ legfőbb dilemmája végig a 19. század folyamán fennmaradni, hacsak a látszatát is, a Habsburg birodalom nagyhatalmi státuszának. Metternich Ausztriájának erre vonatkozó jogosultsága nem is kérdőjelezhető meg, kényszerű távozásával azonban (1848-ban) a birodalom az izolacionizmus felé kezdett sodródni, mely folyamat – a solferinói és a königgrázi katasztrófákat követően – a magyarokkal történő kiegyezés előestéjén érte el mélypontját. Az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikájának irányítói számára éppen az lesz a legnagyobb kihívás, hogy a monarchiát „visszasegítsék” – lehetőleg egyik főszereplőként – az európai nagyhatalmi politikába.

A Ballhausplatz érdeklődésének ez időben Spanyolország természetesen nem lehetett központi szereplője – az osztrák külpolitikát érdekei 1879-től egyre intenzívebben a német szövetség felé sodorták – e kapcsolat ugyanis elsősorban II. Izabella és Spanyolország számára volt fontos. Az elszigeteltségből való kitörés szándéka, az irreális nagyhatalmi ambíciók, a monarchia legitimitása, a franciáktól és angoloktól való politikai függés lazítása, a jobb nemzetközi tájékozódás igénye egyaránt motívumá volt az Ausztriával való diplomáciai kapcsolatok rendezésének. Ugyanakkor volt e kapcsolatnak némi pikantériája is, miközben ugyanis a bécsi birodalmi kormány rendezte kapcsolatait a spanyol állammal, a Habsburg-ház, az udvar továbbra sem titkolta a karlisták iránti szimpátiáját.

Az Osztrák-Magyar Monarchia és Spanyolország 1868 és 1914 közötti kapcsolatairól a historiográfia jelenleg meglehetősen keveset tud, a vonatkozó levéltári források feltárása – mind a bécsi, mind a madridi levéltár anyagait illetően – csak a kezdeteknél tart.¹⁰

Az 1867–1918 közötti korszakra vonatkozó, a bécsi HHStA-ban található források-áttekintése után úgy döntöttünk, hogy figyelmünket először a két ország első világháború alatti kapcsolatrendszerére fordítjuk, miután ez a periódus több tanulsággal is szolgál. Így a továbbiakban erre vonatkozó kutatásaink eredményeit szeretnénk bemutatni, bízva abban, hogy ezzel gazdagíthatjuk mind a magyar, mind a nemzetközi történetírást ismereteit.

⁹ A Ballhausplatz történetéről ld.: *Wien – Ballhausplatz: Ein Haus und seine Geschichte*, Ueberreuter, Wien, 1992.

¹⁰ Erre vonatkozóan ld. Anderle Ádám: *A magyar kérdés*, i.m. 21. old.

Spanyolország a világháború előestéjén

Spanyolország a 19. század jelentős részében viszonylag passzív maradt a nemzetközi politikában – ennek okaira fentebb már utaltunk –, mégis nyitási szándékát mutatja izolacionista magatartásának semleges státusszá való alakulása. Jól érzékelhető fokozott aktivitása Marokkó esetében, melyre vonatkozóan az ibériai állam egyértelműen hangot adott igényeinek. Különösen az 1898-as sokk után értékelődött fel Marokkó jelentősége, ettől kezdve ugyanis Spanyolország utolsó mentsváraként kapaszkodott Marokkóba, megpróbálva ezzel kompenzálni '98-as megaláztatását.¹¹

A nagyhatalmak vetélkedésében a hispán állam rendkívül előnyös geostratégiai helyzetének köszönhető felértékelődését, melynek eredményeként az első világháború alatt a legfontosabb semleges állam szerepét tölthette be. Ebbéli státuszában ugyanis kedvező lehetőségeket kínált mind az antant mind a központi hatalmak számára: egyrészt mint háborús javak (élelmiszer, nyersanyag, katonai felszerelés) szállítója, másrészt mint koordinációs bázis a tengeri háború alatt, illetve a haditengerészet számára ideális „előretolt megfigyelő állás” is volt.¹²

Természetesen a közös érdekek mellett minden hatalomnak megvoltak a saját „hátsó szándékai” arra vonatkozóan, hogy milyen előnyökre tehet szert, ha Spanyolországot szövetségeseiként üdvözölheti.

Franciaország a Németország elleni állóháborúban szívesen látta volna a spanyol segítséget, mialatt a központi hatalmak számára is felbecsülhetetlen jelentősége lett volna a spanyol szövetségnek: így ugyanis Franciaországot kétfrontos háborúra kényszeríthették volna. Három fontos terület volt, melyen a hadviselő felek befolyással lehettek a semleges államokra: a diplomácia, a gazdaság és a propaganda. Így a háború kitörését követően nemcsak az antant – melyhez Spanyolország 1914 előtt mind politikailag, mind gazdaságilag jelentősebb mértékben kötődött – hanem Németország is intenzívebbé tette madridi kapcsolatait. Németország geográfiai helyzetéből adódóan kétség kívül mind politikai mind gazdasági tekintetben lényegesen szerényebb eszközök birtokában volt, mint az antant, ugyanakkor – bár ellenfeleihez képest némi fáziskéséssel – komoly erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy befolyását érvényesíthesse az országban. Ennek leglátványosabb megnyilvánulásaként igen gyorsan építette ki széles körű propagandagépezetét.¹³

¹¹ A marokkói kérdéstről pl.: Ormos Mária-Majoros István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren*, Osiris kiadó, Budapest, 1998. 191–197. old.

¹² Vö: 3. 5. és 7. jelentéssel.

¹³ A kérdéstről részletesen írt Jens Albes már említett művében.

A spanyol gazdaság sebezhetősége is lehetőséget adott a nagyhatalmaknak a beavatkozásra. A 19. század az ellentmondások, a polgárháborúk és pártütések, puccskísérletek korszaka, amely azonban bizonyos mérvű gazdasági fellendülést is hozott. A félszigeten ugyanis igyekeztek kedvezővé tenni a feltételeket a tőkés fejlődés számára, a századfordulón Spanyolország mégis még mindig az agrárország – illetve egyes régiói iparosodásának köszönhetően az agrár-ipari ország – fejlettségi szintjén volt. Az ország geográfiai adottságai sajátos kettősséget kölcsönöztek a spanyol gazdaságnak: egyik oldalon az iparosodott perifériával, a másikon pedig az agrárius Hispániával. Az első világháború ehhez az állapothoz képest látványos fellendülést hozott, Spanyolország azonban nem tudta hosszú távon hasznosítani a háborús konjunktúra kínálta lehetőségeket, így a rövid életű „gazdasági virágzást” fájdalmas hanyatlás követte, párosulva az ilyen esetekben jól prognosztizálható politikai konzekvenciákkal. Az európai hadiesemények lezárulta ugyanis „magával rántotta” a spanyol gazdaságot is, miután megszüntette a korábbi piacokat.¹⁴

Az ország stratégiai fontosságából adódóan mind az antant, mind a központi hatalmak részéről komoly nyomásnak volt kitéve. A spanyol érdekek szemszögéből érdemes röviden áttekinteni, milyen előnyöket jelentett volna az ország számára a két tábor valamelyikéhez való csatlakozás.¹⁵ A leghatásosabb adu a nagyhatalmak tarsolyában Tanger – Marokkó – Gibraltár lehetett, hiszen az 1898-as területi veszteségek óta ezek varázserővel bíró fogalmak voltak a spanyolok számára; aki megszerzésüket garantálni tudta, az megnyerhette magának az országot. E triász birtoklásával ugyanis Spanyolország megnyugtatóan rendezhette volna pozícióját a Nyugat- Mediterráneumban. Franciaország fekvéséből adódóan Marokkóra vonatkozóan tehetett engedményeket Spanyolországnak, Anglia pedig – nagyvonalú gesztusként – Gibraltárt ajánlhatta fel szükség esetén, mely a spanyol örökösödési háborúig egyébként is spanyol fennhatóság alá tartozott.¹⁶ Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy – a

¹⁴ A spanyol gazdaságról ld.: Berend T. Iván-Ránki György: *Gazdasági elmara-dottság, kiutak és kudarcok a 19. századi Európában*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979. 243–297. old. (Jorge Nadal tanulmánya). Uő: *Európa gazdasága a 19. században*, Gondolat, Budapest, 1987. 421–507. old., Anderle Ádám: *Spanyolország története*, Móra Kiadó, Budapest, 1992. 97–108. old., Walther L. Bernecker-Horst Pietschmann: *Geschichte Spaniens von der frühen Neuzeit bis zur Gegenwart*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, 1993. 199–274. old., Fernando García de Cortázar-González Vesga: *Spanyolország története*, Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 296–388. old., Carr, Raymond: *Modern Spain 1875–1980*. Oxford University Press, Oxford, 1983. 16–30. old.

¹⁵ Vö: 3. jelentéssel.

¹⁶ Vö: 11. és 13. jelentéssel.

számára legfontosabb – marokkói érdekeltségének fenntartásáért folyamatos kompromisszumokra kényszerült, mivel a terület 1900 és 1914 között a nemzetközi diplomácia érdeklődésének állandó tárgyát képezte.¹⁷ Így Spanyolország megerősödése zavarhatta volna a nagyhatalmak – Anglia, Franciaország, illetve Németország – hatalmi törekvéseit. Miután azonban az is egyértelmű volt, hogy az ország katonai gyengesége nem tett lehetővé egyéni vállalkozásokat Marokkóban, ezért legalább konkurensei egyikével szövetségre kellett törekednie. A nagyhatalmak pedig pillanatnyi érdekük függvényében viszonyultak Spanyolországhoz. Így az ország hol haszonélvezője, hol elszenvetője volt a közöttük folyó rivalizálásnak.¹⁸ Ugyanakkor azt is mérlegelnie kellett, hogy a németekkel való esetleges szövetség – geográfiai helyzetéből adódóan – biztonságát veszélyeztethette volna, mialatt az antanthoz való csatlakozása mind az Atlantikumban, mind a Földközi-tenger térségében e biztonságot garantálhatta volna.¹⁹

Az antant politikai adui mellett gazdasági téren is befolyást gyakorolhatott Spanyolországra, miután az ibér állam bizonyos nyersanyagok hiánya miatt (pl. szén, petróleum, gyapot) külföldi segítségre szorult. A tengeri blokád megbénította a Központi Hatalmakkal való kereskedelmet, így csak az antant tudott az ország „segítségére sietni”.²⁰

A spanyol semlegesség elemzésénél kiemelt figyelmet kell szentelnünk a spanyol társadalom reakcióinak a háború kitörésétől végig a négy és fél év folyamán. A kérdés különös fontosságát az adja, hogy mialatt a társadalom jelentős többsége egyértelműen a semlegesség mellett foglalt állást, addig a háború alatt – természetesen a hadiesemények aktuális állásának függvényében – szimpátiájával hol az egyik, hol a másik hadviselő felet tüntette ki. Hogy Spanyolország semleges maradt, annak legfőbb magyarázatát belső megosztottságában kell keresni. 1913 és 1917 között nehezen áttekinthetővé és koordinálhatóvá vált a különböző politikai erők „térképe”; a nacionalista, szeparatista mozgalmak még tovább színesítették a palettát.²¹

A spanyol nemzet a háború előestéjén két nagy táborra szakadt: a germanófilos (németbarát) és az aliadófilos (antant szimpatizáns) csoportjára, melyek közül utóbbi példaképének a III. francia köztársaságot és az angol alkot-

¹⁷ Vö: 1. és 7. jelentéssel.

¹⁸ Vö.: Albes: i. m.: 30. old.

¹⁹ Vö: 9. és 11. jelentéssel.

²⁰ Vö: 7. jelentéssel.

²¹ Vö: Carr: i.m. 62–70. old., illetve Francisco J. Romero Salvadó: *Twentieth-century Spain. Politics and Society in Spain, 1898–1998*. McMillen, New York, 1999. 20–29. old., Carr: Spain 1808–1975. Oxford, 1982. 430–472. old. és 524–558. old.

mányos monarchiát tekintette, és gyűlölte az antidemokratikus, autoriter Német Birodalmat.²² Ebben persze meghatározó szerepe volt a történelmi előzményeknek. A Német Birodalom ugyanis élvezhette annak előnyét, hogy Spanyolországban a róluk kialakult kép – legalábbis a franciákhoz, angolokhoz képest – viszonylag „makulátlan” volt. A németbarát hangulat dominanciáját segítette a spanyol társadalom privilegizált helyzetben lévő rétegeinek – a hadseregnek, a klérusnak és a nemesség számottevő hányadának – szimpátiája. A hadsereg csodálta a német haderőt a franciák felett aratott 1870/71-es győzelme miatt, a franciáknak viszont nem tudta megbocsátani a napóleoni invázió alatti magaláztatásait.²³ Ennek ellenére a spanyol hadsereg tábormoki karában voltak franciaszimpatizánsok is.²⁴

A klérus a vilmosi Németországban látta ideálisan megtestesülni a rendet és erkölcsi elvet, de emellett elítélte a porosz protestantizmus invázióját a katolikus Belgiumban, valamint a jezsuita rend működésének betiltását. A spanyol klérus vezető rétege jelentős részben arisztokrata származású volt, akik szintén a germanofilos tábort támogatták. Miután Ausztria-Magyarország döntő mértékben katolikus állam volt, így a spanyol egyház magatartása ez esetben is nyilvánvaló volt, mint ahogyan az antiklerikális Franciaországgal szemben tanúsított ellenszene is.²⁵

Hasonlóan a germanofil táborhoz tartoztak a jobboldali pártok is; a konzervatívok, a karlisták²⁶ és a mauristák,²⁷ akik úgy vélték, hogy a német győzelem garanciát jelent olyan értékek konszolidálására, mint a monarchizmus, vallás és konzervativizmus.²⁸

Az értelmiség többsége viszont antant-párti volt, miután sokan közülük az ún. 1914-es generációhoz tartoztak. Tagjai főleg külföldön folytatták tanulmányaikat, majd hazatérve aktív szerepet vállaltak a közéletben is. Egyik legismertebb reprezentánsuk Salvador de Madariaga volt. A spanyol orvosok, mérnökök, természettudósok jelentős hányada ugyanakkor – mivel Németországban tanultak, illetve képzésüket alapvetően befolyásolta a német orvos- valamint természettudomány – a németeket támogatta.

²² Albes: i.m. 5. old.

²³ Vö: 7. 8. jelentéssel.

²⁴ Vö: Carr: *Spain*. i.m. 558–563. old.

²⁵ Uő.: 73–75. old.

²⁶ A karlista párthoz ld. a 10. jelentést.

²⁷ Antonio Maura Montaner hívei, aki 1903–1904, 1907–1909, 1918, 1919, 1921–1922-ben kormányfő volt.

²⁸ Vö: Francisco J. Romero Salvadó: i.m. 30. old., illetve Alfonz és a pártok állásfoglalásáról ld. még: Carr: *Spain*. i.m. 474–497. old.

Általában megállapítható, hogy a spanyol középosztály, a liberálisok, a republikánusok, a szocialisták, a regionalisták franciapártiak voltak; az antant győzelmétől a demokrácia és a politikai szabadság megvalósulását remélték Európa szerte.²⁹

Frankofil érzelmű volt a spanyol üzletemberek nagy része is, mivel Franciaország Spanyolország legfontosabb külkereskedelmi partnereként „megélhetésük forrását biztosította”.

A parasztság és a munkásság általában nem sok érdeklődést mutatott a háború iránt, számukra leginkább a semlegesség megőrzése és a béke fenntartása tűnt fontosnak.

Említésre méltó az a tény is, hogy a spanyol közvélemény megosztottsága geográfiai hovatartozásuknak is megfelelt: Madrid lakossága főleg németbarát volt, mialatt Barcelona elsősorban franciaszimpatizáns, a bigott katolikusokat és gazdag földbirtokosokat tömörítő Andalúzia pedig természetesen a központi hatalmakat favorizálta hasonlóan Navarrához és Baszkföldre.³⁰

A spanyol politikai csoportok szimpátiájának miniatűr képe volt a királyi család. Az anyakirálynő, Mária Krisztina, született Habsburgként természetesen a központi hatalmak pártján állt, Alfonz felesége, Viktória Eugénia, viszont angol származású volt.³¹ Az állandó viszályokat elkerülendő Alfonz megtiltotta, hogy a családi asztalnál a háború kérdése szóba kerüljön.³²

Katolikus Ferdinánd spanyol királynak egyszer feltették a kérdést, hogyan lehetséges, hogy egy olyan harcias nép, mint a spanyol, részben vagy egészben mindig hódoltságban élt, gallok, rómaiak, karhágóiak, vandálok, mórok uralma alatt. Mire a király így válaszolt: „A nemzet elég jól forgatja a fegyvert; csakhogy szertelen, s így csak az tud nagy dolgokat véghezvinni vele, aki képes egyben tartani és megzabolázni.”³³

Az első világháború alatt XIII. Alfonz királyra hárult a felelősség, hogy „megzabolázza” népét. A történeti munkák és a feltárt levéltári források jelentős része is hangsúlyozza Alfonz érdemeit abban, hogy Spanyolország megőrizte semlegességét a háború végéig.³⁴

²⁹ A pártok állásfoglalásáról szemléletes képet ad a 3. 5. 7. 8. 9. 10. 11. és 12. jelentés.

³⁰ Albes: i.m. 83. old.

³¹ Az angol király, V. György unokatestvére volt.

³² Vö: 13. 14. jelentéssel.

³³ Ortega: i. m. 31. old.

³⁴ Vö. pl. Petrie, Charles: *King Alfonso XIII. and his age*. London, 1963. vagy Franz Litschauer: *Kulturgeschichte Spaniens*. Bernina, Wien, 1939. 1053. old.

Salvador de Madariaga véleménye hűen tükrözi a király magatartását a háború alatt: „A király páratlan tehetséggel tudta érzéseit mindvégig elrejtteni, és nagyon okos ember lenne, aki akár manapság bizonyosan meg tudná mondani, hogy melyik oldallal szimpatizált valójában.” Alfonz király unokatestvére, Pilar hercegnő pedig ezt írta végrendeletében: „A legnagyobb élő diplomataként a király személyes kötődései, bármik legyenek is, rejtve vannak. Ami azonban nyilvánvaló, hogy mint mindig, most is szigorúan alárendeltek Spanyolország érdekeinek. Alfonz impulzív, nagyon érzékeny uralkodó, aki hajlamos arra, hogy akkor reagáljon, ha érzelmei érintve vannak; azaz tipikus spanyol. Szoros szálak fűzik Franciaországhoz, de leginkább Angliához és Ausztriához. És mindezek ellenére is kétséges, hogy akár Ena királynő, akár Mária Krisztina anyakirálynő tudhatná, kit részesít a király előnyben.”³⁵

Alfonz valódi elkötelezettségéről tehát nehéz egyértelmű képet kapnunk, de annyi bizonyos – amit az osztrák-magyar monarchia madridi diplomatái is megerősítenek jelentéseikben –, hogy a háború előestéjén próbálta szorosabbra fűzni kapcsolatait az antanttal. 1913 májusában immár harmadszorra tett hivatalos látogatást Franciaországban, hogy tárgyaljon Poincaré elnökkel, és még ez év őszén a francia miniszterelnök, Barthou is ellátogatott Spanyolországba.³⁶

Érdekes, említésre méltó epizód Alfonz 1914-es madridi találkozása Winston Churchillel, aki akkor az admirális vezetője volt. Beszélgetésük során egy alkalommal a király váratlanul a következő kérdést tette fel neki: „Mr. Churchill, hisz Ön ebben az európai háborúban?” mire Churchill így válaszolt: „Néha igen, néha nem.” „Én is pontosan így érzek.” – hangzott Alfonz válasza, hozzátéve, hogy amennyiben a katonai összeütközés mégis bekövetkezne, ő három érvet tartana szem előtt: Spanyolországot tartsa a konfliktuson kívül, mindent elkövessen annak érdekében, hogy az ország kereskedelmét ne érje veszteség a háború miatt, illetve segítse mindazokat, akiket ez érint.³⁷ Ezen kijelentéséhez következetes is maradt, hiszen a háború alatt humanitárius feladatokat is vállalt – palotájában felállított egy kereső és segélynyújtó szolgálatot –, mely tevékenységét 1917 őszén, a Vörös kereszt konferenciáján külön megköszönték.³⁸

Spanyolország – meglepő módon – már július 30-án hivatalosan deklarálta semlegességét a cortes jóváhagyása nélkül. A spanyol parlament ugyanis csak november elején ült össze először a háború kitörése óta, tehát a semle-

³⁵ Petrie: i.m. 121–122. old.

³⁶ Vö: 1. 2. 4. és 7. jelentéssel.

³⁷ Petrie: i.m. 118. old.

³⁸ Uo: 127. old.

gességi nyilatkozat ratifikálására a két kamara által csak ekkor kerülhetett sor – november 5-én a kongresszus, majd három nappal később a szenátus is aláírta a semlegességi okmányt.³⁹ Ezzel a spanyol politikai életben kezdetét vette a négy és fél évig tartó – helyenként meglehetősen heves és látványos – küzdelem,⁴⁰ melynek szemléletes megnyilvánulása a liberálisok vezérének, Romanones grófnak⁴¹ 1914. szeptemberi cikke, valamint politikai ellenfele, a karlista vezér Vásquez de Mella beszéde.⁴²

A háború kitörésekor deklarált spanyol semlegességi nyilatkozat semmiképpen sem volt meglepő, hiszen – mint ahogy fentebb már utaltunk erre – megfelelt annak a független magatartásnak, amit Spanyolország a XX. század kezdete óta tanúsított a nemzetközi politikában. Ennek gyökerei abban az izolacionista tradícióban keresendők, ami egészen a XIX. századig visszavezethető. Az imperializmus korszakának nemzetközi konfliktusaiban Spanyolország mindvégig semleges maradt, elsősorban külpolitikai gyengesége miatt. Az a körülmény sem elhanyagolható, hogy Spanyolország hadászatiilag nem tűnt fontosnak – hadserege és haditengerészete gyengesége nyilvánvaló volt.⁴³ Spanyolország és Alfonz magatartását ugyanakkor mindvégig meghatározta az uralkodó ambíciója, miszerint a későbbi békekonferenciának Spanyolország adhasson otthont, növelve ezzel az ország nemzetközi tekintélyét.

A semleges státusz feladásától azért is ódzkodott Alfonz, mert ez veszélyeztethette volna érdekeit a Baleárok, illetve a Kanári-szigetek megtartásánál.

Annak ténye is említést érdemel – s ez Alfonz politikai állásfoglalását nyilvánvalóan alapvetően befolyásolta –, hogy az ország szakítása a monarchisztikus központi hatalmakkal, illetve közeledése a liberális és demokratikus nyugati hatalmakhöz a spanyol monarchia belpolitikai megrendüléséhez – sőt egyes értelmezések szerint a cárizmushoz hasonló, teljes összeomlásához – vezethetett volna.⁴⁴

³⁹ Vö: 8. jelentéssel.

⁴⁰ Vö: 12. jelentéssel.

⁴¹ Álvaro de Figueroa y Torres, Romanones grófja: liberális politikus és író, aki többször is kormányfő volt: 1912–1913, 1915–1917, 1918–1919 között.

⁴² A karlista pártról ld. a 10. jelentést; Mella beszédéhez a 11. jelentést, Romanones cikkéhez a 9. jelentést.

⁴³ Vö: 1. 3. és 4. jelentéssel.

⁴⁴ Hans A. Schmitt: *Neutral Europe between War and Revolution 1917–1923*. The University Press of Virginia, Charlottesville, 1988.

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy Spanyolország, habár politikailag hű maradt semlegességi nyilatkozatához, gazdaságilag azonban próbált hasznot húzni a háborús konjunktúra kínálta lehetőségekből. Ratibor herceg, a Német Birodalom madridi nagykövete, úgy tűnik, nagyon jó érzékkel tapintott rá a spanyol magatartás lényegére, amit 1913 februárjában következőképpen fogalmazott meg: „...A spanyol politikusok nagy többsége azon a véleményen van a közelgő háború kérdését illetően, hogy Spanyolország számára az lenne a legelőnyösebb, ha pillanatnyilag egyik oldal mellett sem köteleznék el magát, hanem kívárná, hogyan alakulnak az események Európában, és ennek megfelelően csatlakozna ahhoz a táborhoz, ahol a legtöbb előnyre tehet szert.”⁴⁵

⁴⁵ Albes: i.m. 64. old.

A FORRÁSOK

Kutatásaink során a bécsi levéltárak német, spanyol, francia, angol nyelvű iratait (jelentés, távirat, magánlevél) tekintettük át.

A spanyol témájú diplomáciai levelezés anyagai a Haus-, Hof- und Staatsarchiv-ban (HHStA), a Politisches Archiv (PA) gyűjteményében található a Berichte Spanien, illetve a Gesandtschaftsarchiv Madrid, Politischer Korrespondenz fondjaiban.

Az első világháború alatti periódus iratait külön gyűjtemény tartalmazza, P.A. I Liasse Krieg címszó alatt; ebben a Spanyolországra vonatkozó anyag a P.A. I 895: Krieg 7, Spanien; és a P.A. I 896: Krieg 7 a-c Spanien kartonokban található.

Tanulmányunkban ezekből a jelentésekből közlünk néhányat, mivel azonban az itt bemutatásra kerülő munkánk egy hosszabb távú kutatás része, így szükségesnek – és hasznosnak – érezzük az eddig feltárt valamennyi forrás leelőhelyére utalni.

Miután Spanyolország semleges volt az első világháborúban, így ésszerűnek tűnt áttekinteni a semleges országokra vonatkozó fondokat:

P.A. I Liasse Krieg, Krieg 2, 821 m: Schutz der Neutralen anlässlich der erneuerten Besetzung Serbiens, 10. 1915–5. 1916.

P.A. I Liasse Krieg K 978 (33): Bund der Neutralen und analoge Vereinbarungen 1914–1918 stb.

A közvélemény befolyásolásának a semleges országokban különös jelentőséget tulajdonítottak a hadviselő felek, ezért feldolgoztuk a következő kartonokat is:

P.A. I 1046, Krieg 60: Pressaktion in den neutralen Ländern,

P.A. I 905, Krieg 9: Diverse Kriegs- und Zeitungsnachrichten 1914– 1918 stb.

Alfonz király békeközvetítéséről, valamint a korlátlan tengeralattjáró háború spanyolországi hatásáról érdekes adalékokat találhatunk a

P.A. I 952 Krieg 25 /e/: Friedensverhandlungen, Vermittlungsversuche des Königs von Spanien, valamint a

P.A. I 1049, Krieg 61: Der verschärfte U-Boot Krieg und seine Wirkung auf Spanien stb. kartonokban.

Az adminisztratív ügyek jegyzékét az Administrative Registratur iratai tartalmazzák, melyek közül kiemelnénk az Osztrák-Magyar Monarchia spanyolországi diplomatáinak személyi aktáit:

AR, F 4, K 101: Personalakt Emil Fürstenberg, és

AR, F 4, K 118: Personalakt Erwin Gudenus ...

A mai napig a Ballhausplatzon található HHStA mellett – ahol 1918-ig őriznek iratokat – kutattunk a Kriegsarchiv-ot (Hadügyi Levéltár) is magába foglaló Österreichisches Staatsarchiv Erdbergi központi épületében is.

JELENTÉSEK

1.

No. 11 A-B⁴⁶

Madrid, 1913. március 1.

Berchtold grófnak, a cs. és kir. ház minisztere és külügyminiszter Excellenciájának⁴⁷

A tegnapi, a diplomáciai testületek tagjai részére rendezett fogadáson alkalmam nyílt az államminiszter úrral találkozni, melynek során beszélgetésünket a spanyol külpolitika esetleges új orientáltságára irányíthattam. Az utóbbi időben keringő hírek szerint ugyanis várható, hogy Spanyolország szorosabbra fűzi kapcsolatait Franciaországgal és Angliával, valamint közeledni próbál Itália felé is. Navarro Reverter úr állítása szerint mindez csak tréfa, majd hosszasan kifejtette, hogy Spanyolország részéről szóba sem került akár a hármasság felé való nyitás, akár a Központi Hatalmakkal való szövetség.

Másfelől eddig itt nem is találtak okot arra, hogy bármelyik hatalmi tömbhöz csatlakozzanak. Spanyolország csekély katonai ereje és főleg az Amerika elleni háború során elszenvedett flotta vesztesége miatt nincs is abban a helyzetben, hogy bármely államnak vagy államcsoportnak felajánlja szövetségét. Amennyiben azonban a német-angol vagy a német-francia ellentét háborúhoz vezetne – amit ő nem gondol – , akkor ez esetben az ország geográfiai helyzete miatt is arra is kényszerülne, hogy állást foglaljon, és nem is titkolja, hogy ezáltal nagyon nehéz helyzetbe kerülne; jelen pillanatban ugyanis csak azt konstatálhatja, hogy kapcsolata Angliával nagyon jó, hasonlóan mint a k. u. k. Monarchiával; jelenleg Franciaországgal is baráti a viszonya, habár Marokkó ebből a szempontból „lidércnyomás” a két ország között.

Itáliával előbb vagy utóbb szorosabb kapcsolat jöhet létre, mégpedig kereskedelmi szintű, de eddig még ez ügyben nem történt konkrét lépés. Ami a Németországgal való kapcsolatot illeti, az nagyon szívélyesnek, sőt még többnek is nevezhető.

⁴⁶ HHStA P. A. XX 66. Berichte Spanien 1913.

⁴⁷ Leopold Graf Berchtold von und zu Ungarschitz 1912. február 17. és 1915. január 13. között volt a k. u. k. monarchia külügyminisztere. A továbbiakban rövidítve, a „Berchtold grófnak” formát használjuk.

Az elmondottak alapján az államminiszter úr úgy vélte, teljesen világos, hogy Spanyolország a közeljövőben arra törekszik, hogy megőrizze teljes cselekvési és mozgásszabadságát.

Ugyanakkor mégis megjegyezném, hogy a szövetség kérdéséről szóló vita a sajtóban folytatódik, és az itteni egyik legbefolyásosabb és legelismertebb újság, a liberális „Imparcial” ma ismét az egyik vagy másik hatalmi csoport melletti szövetség érdekében szólt, anélkül azonban, hogy bármelyiket előnyben részesítette volna.

A monarchia nagykövete: Wydenbruck⁴⁸

2.

No. 12.⁴⁹

Madrid, 1913. március 10.
Berchtold grófnak

Amint látom, Spanyolország Angliához, illetve Franciaországhoz történő szorosabb csatlakozásának lehetőségéről szóló hírekkel az utóbbi időben az európai sajtó egy része is foglalkozik, ami arra vezethető vissza, hogy az itteni legjelentősebb lapok egyike-másika szinte naponta megjelentet egy cikket, amelyben erről a kérdésről írnak. Nevezetesen a félhivatalos „Diario Universal” foglalkozott vezércikkeiben már többször is a probléma megvitatásával.

Ezzel szemben csak ismételni tudom, hogy az államminiszter úr legutóbbi találkozásunk alkalmával is – e hét 7-én – a legegységesebben hangsúlyozta, hogy semmiféle politikai megállapodás nem jött létre Itáliával, és nem is tervezik ezt. Csupán bizonyos adminisztratív-kereskedelmi kérdések szabályozásáról folynak tárgyalások, elsősorban az afrikai kikötőkre vonatkozóan. ... Hogy a gyakori, többé vagy kevésbé inspirált sajtóhíreknek az-e a célja, hogy a közvéleményt felkészítsék, „kipuhatolják”, vagy ellenállását provokálják ... még ezután fog kiderülni.

A monarchia nagykövete: Wydenbruck

⁴⁸ Christoph Graf von Wydenbruck 1911. január 23-tól 1913. június 18-ig volt az OMM madridi nagykövete.

⁴⁹ HHStA P. A. XX 66. Berichte Spanien 1913.

No. 17.⁵⁰

Madrid, 1913. május 6.
Berchtold grófnak

A király ma korán reggel elindult Párizsba, hogy találkozzon a köztársasági elnökkel. Az út fontosságát bizonyítja, hogy az itteni sajtót is élénken foglalkoztatja a látogatás oka. ...

Hogy ennek a lovagias gesztusnak, amelyet Alfonz az újonnan megválasztott elnökkel szemben tanúsít, komoly politikai oka van, abban itt senki nem kételkedik. Hasonlóan világos az is, hogy ez az út – amit már a múlt nyár óta terveznek – direkt vagy indirekt módon szorosan összefügg Spanyolországnak a hármass antanhoz való csatlakozásával.

A spanyol külpolitika esetleges új orientáltságának előnyét hangoztatja a sajtó is. Az embernek az az érzése, hogy az előbb említett politikai orientáltság ellenzői – és ilyen számos van, mindenekelőtt a konzervatívok – kénytelenek engedelmessé válni azon parancsok, miszerint a sajtóban ne adjanak hangot ellenérzéseiknek. Ezzel ellentétben a kormányzati sajtó a lehető leggyorsabban regisztrál minden olyan megnyilvánulást, amely a kialakulóban lévő szövetséget támogatja, és ilyen nyilatkozat szinte minden táborból elhangzik. A liberálisok mellett a republikánusok, a regionalisták, sőt még egy szocialista pártvezér is a nyugati hatalmakkal való szorosabb szövetség mellett tett voksot. Nézeteltérések csupán a közeledés jellegére vonatkozóan alakultak ki, hogy ti. a létrejövő szövetség védelmi szövetség lesz-e vagy egyszerű antant.

Egy republikánus lap ugyanis már múlt ősszel azt írta, hogy előfordulhat, hogy „egy este spanyolokként térünk nyugovóra, de reggel már, mint Anglia kegyeltjei ébredünk, és ki tudja, hogy ez a reggel nem köszöntött-e máris ránk!”.

Amennyiben Spanyolország kilép eddigi elszigeteltségéből, számos területen tudja segíteni a szövetségeseit. Ezek közül az egyik legfontosabb, hogy geográfiai helyzetéből adódóan felajánlhatja kikötőit, védelmi állásait a szövetséges flottának, ugyanakkor arra vonatkozóan nem tudnak meggyőző érveléssel szolgálni, hogy milyen előnyt jelentene *Spanyolország számára* a szövetséghez való csatlakozás. Csak hébe-hóba lehet hallani területei védelméről, illetve esetleges gazdasági előnyökről. Az előbbit azonban az 1907-es Földközi-tengeri szerződés lényegében már amúgy is garantálja, ami pedig a gaz-

⁵⁰ Uo.

dasági kérdéseket illeti, nem szabad szem elől téveszteni, hogy a szövetség mindenekelőtt iszonyú terheket róna a hadsereg és a flotta megerősítésére, és tk. feltétel nélküli elkötelezettséget is jelentene. Az ún. második Eskader (hadihajó) építését már most eldöntött ténynek tekinthetjük. Ezenkívül a hadügy-miniszter éppen a napokban jelentette be a következő „befektetések” szükségességét: 107 millió kaszárnyák kialakítására, 200 millió a partvidék megerősítésére, illetve a parti tüzérség számára. De egyébként is mostanában a hasonló kérdések állandóan napirenden vannak, különösen a Kanári-szigetek és a Baleárok megerősítésének szükségessége. A Baleárokra fekvő hadi kikötő, Mahón fontossága pedig egyik fő érve a spanyol szövetséget leginkább forszírozó köröknek, mivel vészhelyzetben ennek kulcsszerep jutna a francia csapatok Algírból történő hazaszállításánál...

A monarchia nagykövete: Wydenbruck

4.

No. 19.⁵¹

Madrid, 1913. május 14.
Berchtold grófnak

A király eredményes párizsi látogatásának hírért itt mindenki nagy meglepettséggel fogadta, amiről a lapok többsége is – természetesen elsősorban a liberális párt által támogatottak – beszámolt. Az út elsődleges sikerét abban látják, hogy végre megszűnni látszik az az előítélet, ami az utóbbi években kialakult Franciaországban Spanyolországról és a királyról; valamint, hogy Spanyolország kilépett elszigeteltségéből, és visszatért az európai politika körforgásába, ismét olyan hatalommá válva ezáltal, amellyel számolni kell.

A szövetség kérdését a sajtóban általában tartózkodóan kezelik. Felvetődik többek között annak követelése, hogy a politikai-katonai szerződés megkötése előtt kerüljön sor gazdasági, mindenekelőtt egy vámpolitikai megegyezés létrejöttére a két ország között.

Romanones gróf meglehetősen óvatosan nyilatkozott egy Franciaországgal kötendő szorosabb szövetségről, ennek ellenére már most is az *antant* kifejezést használta.

Amennyiben elmondhatom személyes benyomásaimat, úgy meg kell jegyezni, hogy érzéseim szerint nem is arról van igazán szó, hogy a közeljövőben Spanyolország Franciaországgal hivatalosan is szövetségre lép-e –

⁵¹ HHStA P. A. XX 66. Berichte Spanien 1913.

amit bizonyára titokban fognak tartani –, sokkal inkább úgy tűnik, hogy a spanyol kormány eltökélt szándéka – szerződéssel vagy anélkül –, hogy a két nyugati hatalom mellett kötelezze el magát. Mind geográfiai helyzete, mind a nagy volumenű flottaépítési terveihez szükséges pénzügyi és technikai igényei erre kényszerítik. Az is megfontolandó persze, hogy milyen konzekvenciákat von maga után ez a szövetség egy jövőbeni német-francia összeütközés esetén.

... Véleményem szerint Spanyolország ebben az esetben is rákényszerülne a nyugati hatalmakkal való együttműködésre, többek között azért is, mivel a flottaépítési program megvalósításához nem nélkülözheti Anglia támogatását sem.

A monarchia nagykövete: Wydenbruck

5.

No. 28.⁵²

Bizalmas

San Sebastian, 1913. augusztus 12.

Berchtold grófnak

A spanyol uralkodó pár mint minden évben, így idén is a múlt hónap végén rövid látogatásra Angliába utazott. Ami azonban lényeges különbség a korábbi évekhez képest, hogy ezúttal mind oda, mind visszafelé megszakították útjukat Párizsban, hogy az ottani vezetőknél udvariassági látogatást tegyenek, mely az itteni sajtó értesülései szerint meglehetősen kellemes légkörben zajlott.

Az azonban nem ismeretes, hogy a spanyol politika új irányultsága konkrét megállapodásokat is eredményezett-e; feltételezhetően nem – különben ugyanis erről itt már mindenki tudna. ... Helyesebb lenne egy „ésszerű házasságról” beszélni, ami mellett itt az ország financiaális függőségnek felismerése miatt döntöttek. Azt ugyanis egyáltalán nem lehetne állítani, hogy ez az új „szerelem” megfelelné a spanyol nép akaratának. E téren ugyanis a spanyolok már túl sok rossz tapasztalattal rendelkeznek. Különösen most, amikor Poincaré látogatása közeleg, és Spanyolország minden erejével a jó kapcsolat fenntartására törekszik...

Sokkal népszerűbb és nevezetesen a konzervatív felső körök számára kívánatosabb lenne ugyanis a Németországhoz való csatlakozás. De a németek

⁵² HHStA P. A. XX 66. Berichte Spanien 1913.

részéről éppen mostanában történt egy és más, ami féltő, hogy a két ország közötti kapcsolatokat elmérgesíti. Ezek közé sorolható az agadiri válság, illetve – és ez nehezen érthető – néhány gazdasági kérdésben igen durva hangot ütöttek meg...

Az elmondottakat megerősítette az itteni olasz nagykövet, Bonin gróf is, aki józan ítélőképeségével és világos gondolkodásával kitűnik kollégái közül. Véleménye szerint habár Spanyolország a hatalmi tömbök formálódásánál bizonyára nem döntő súllyal esik latba, ugyanakkor geostratégiai helyzetéből adódóan barátsága igen értékesnek bizonyulhat.

Franciaországgal mindenképpen jó kapcsolatra kell törekednie, már csak gazdasági megfontolásokból is, és ezt mérlegelve, különösen sajnálatosnak tartom azt a módot, ahogyan Németország az utóbbi időben kezeli Spanyolországot. Aki ugyanis a spanyolokat ismeri, annak tudnia kellene, milyen könnyen sérül nemzeti büszkeségük, s ha ez megtörtént, milyen nehéz ismét elnyerni bizalmukat. ...

A monarchia követe: Wagner⁵³

6.

No. 39 A-C.⁵⁴

San Sebastian, 1913. október 3.
Berchtold grófnak

Múlt vasárnap, szeptember 28-án a francia miniszterelnök nagy meglepetést okozott itteni váratlan látogatásával a fürdőváros politika iránt kevésbé fogékony lakossága körében.

Egy helyi francia iskola átadása, illetve egy „Avenida de Francia” névre keresztelt új utca felavatása szolgáltattak ürügyet Barthou látogatására. ...

A hivatalos Spanyolország, beleértve a királyt is, természetesen nem szalasztotta el a kínálkozó alkalmat, hogy a szomszédos nagyhatalom kormányfőjét elárassza a tiszteletadás és figyelmesség minden elképzelhető formájával. ... San Sebastian pályaudvarán népes fogadóbizottság üdvözölte a miniszterelnököt, így a király egy adjutánsa, aki tolmácsolta az uralkodó üdvözlését és jókívánságait, a külügyminiszter, López Munoz, a helyi kormányzó, valamint a város vezetése, élükön a polgármesterrel. A francia miniszterelnököt elki-sérte az itteni francia nagykövet, Geoffray úr, valamint a kabinetfőnök, Lad-

⁵³ Hans von Wagner: 1913 júniusa és októbere között az OMM madridi követe.

⁵⁴ HHStA P. A. XX 66. Berichte Spanien 1913.

mirault úr; ezen kívül a helyettes államtitkár, Léon Bérard, két francia szenátor, két képviselő ...

A látogatás zárásaként a király fogadta a vendégeket, ami szokatlanul sokáig, egy és egynegyed óráig tartott. Hazatérte után Barthou hosszasan méltatta a spanyol király intelligenciáját, uralkodói erényeit, amin persze nem kell csodálkozni, hiszen a republikánus rend hűséges francia védelmezői minden alkalommal így reagálnak egy külföldi uralkodónál tett látogatás után. ... A találkozó politikai jelentőségéről, illetve a jövőre vonatkozó lehetséges tervekről – elsősorban egy antantszerződés lehetőségéről a két nyugati állam között – következő jelentésemben számolok be.

Gagem⁵⁵

7.

No. 39. B.⁵⁶

San Sebastian, 1913. okt. 3.
Berchtold grófnak

Franciaország nagy intenzitással folytatja fáradozásait annak érdekében, hogy megnyerje déli „testvére” jóindulatát, mely törekvése eddig – eltekintve a hivatalos körök részrehajlásától – nem sok sikerrel járt. A spanyolok nagy része ugyanis meglehetősen bizalmatlansággal figyeli Franciaország ilyen irányú lépéseit. A francia köztársaság azon kísérlete is kudarcot vallott – elsősorban a katalán ipari körök ellenállása miatt –, melyben egy kereskedelmi szerződés megkötésére tettek javaslatot. A katalánok ugyanis attól tartanak – és nem alaptalanul –, hogy a jelenleg uralmon lévő spanyol kormány egy ilyen megállapodásnál az ország gazdasági érdekeit alárendelné a politikai érdekeknek, és ezáltal a spanyol exportöröket kiszolgáltatná a franciáknak. Ezért a franciák jelenleg más eszközöket keresnek annak érdekében, hogy pireneusi szomszédjukkal politikai-baráti megállapodás jöhessen létre.

Ebből a nézőpontból kell megítélni a francia kabinetfőnök múlt vasárnapi, igen feltűnő, szinte meteorit gyorsaságú látogatását... Barthou néhány napos itt tartózkodása során jó néhány beszédet tartott, melyek mindegyike tulajdonképpen ugyanazt a célt szolgálta: Spanyolország csatlakozzon Franciaországhoz olyan szorosan, amennyire csak lehet. Barthou szerint a két ország között

⁵⁵ Hans von Gagem: az OMM madridi követségének titkára. Vö: *Jahrbuch des k. u. k. Auswärtigen Dienstes*, Wien, 1913.

⁵⁶ HHStA P. A. XX 66. Berichte Spanien 1913.

egyáltalán nem léteznek nézeteltérések, ezért az lenne a legmegfelelőbb, ha Franciaország és Spanyolország konkrét szerződéssel koronázná meg szoros összetartozását. Barthou úr ezen evangélium érdekében egyetlen reális okot sem nevezett meg – ami persze meglehetősen nehéz is lett volna. Egy antant megállapodás létrejötte Franciaországgal, illetve a nyugati hatalmakkal Spanyolország számára olyan helyzetet teremtené, melyben abszolút alárendelt szerepet játszana partnereivel szemben, és a közeljövőben esélye sem lenne arra, hogy a világpolitikának meghatározó tényezője legyen. Franciaországot – mint ahogyan ez ismeretes – elsősorban az motiválja a spanyolokkal történő együttműködésre való törekvéseiben, hogy csapatai számára átvonulási útvonalat biztosítson Afrika felé... . Miután minden jel arra mutat, hogy a spanyol flotta a közeljövőben nem lebecsülendő mértékben megerősödhet, így mind Franciaországnak – mely Földközi-tengeri pozícióit félti – mind Angliának – mely igen idegesen reagál, ha Gibraltár közelében egy új hatalmi tényező feltűnik – az a legfőbb érdeke, hogy Spanyolországot ne hagyja izoláltságában gyarapodni, hanem minél intenzívebben vonja be a nyugati-antant vonzaskörébe. Spanyolorzágnak egy ilyen kötelék létrejötte esetén leginkább attól kell tartania, hogy független, az ország érdekeit szem előtt tartó Marokkó-politikája végképp ellehetetlenül.

Spanyolország belátó politikusai, akik azonban jelenleg nincsenek kormányon, egy Franciaországgal való szoros együttműködést kevésbé tartanak kecsesgetőnek. Ehhez a csoporthoz tartoznak a konzervatívok többségén felül a karlista párt vezetői, akiknek az a véleménye, hogy Spanyolorzágnak Franciaországgal nincsenek közös érdekei, éppen ellenkezőleg, az ország számára a Németországgal való szövetség sokkal előnyösebb lenne.

Ugyanakkor a társadalom egyéb rétegei nem felejtik el, és nem bocsátják meg, hogy az elmúlt évszázadokban hazájuknak Franciaország mennyi szenvedést okozott. A büszke nép ma is tudatában van annak, hogy Spanyolország európai hatalmi státuszát XIV. Lajosnak köszönhetően veszítette el, és mind gazdaságilag, mind politikailag – beleértve a legutóbb megkötött Marokkó-szerződést is – viszályok, elnyomás, károk sorát kellett elszenvednie.

Hogy Barthou úr számára a spanyolok – a francia szomszéd politikájára miatti – lelkiállapota nem ismeretlen, azt bizonyítják beszédei is. Azonban, hogy Barthou úr – mondhatni igen naív – kifejezéseivel megtalálta-e azt a „varázs-szert”, mellyel mérsékelni tudná a spanyol nép franciákkal szembeni mélyen gyökeredző ellenérzéseit, erősen kétséges...

Egy másik kérdés, hogy Barthou úr ezen látogatása, és még inkább a francia köztársasági elnök közelgő spanyol útja nem úgy értékelendő-e, mint a két ország között a közeljövőben létrejövő politikai antant-megállapodás. Hiszen a politikát Spanyolországban sem a nép, hanem a kormány alakítja, és Romanones gróf minden kétséget kizáróan minden eszközzel ezen cél eléréséért

küzd. A kulisszák mögé pillantva világossá válik, hogy Romanones gróf törekvésének legfőbb oka abban keresendő, hogy a liberális párt számára egy ilyen szerződés lehetővé tenné jelenleg meglehetősen ingatag hatalmának megerősítését. Romanones grófnak ugyanis hatalma meghosszabítása érdekében mindenképpen egy „látványos sikert” kell produkálni. Egy Franciaországgal megkötendő szerződés minden bizonnyal ilyen siker lehetne, annak ellenére is, hogy a spanyol nép jelentős hányada körében ez népszerűtlen lépés lenne; a kormányfő azonban mégis reméli, hogy idővel a jelenleg még elutasítást tanúsító köröket is meggyőzheti a két nyugati hatalommal, de mindenekelőtt Franciaországgal létrejött megállapodás előnye. A spanyolok büszkeségére apellálva – és ezzel csak ritkán lehet kudarcot vallani – a még ellenálló társadalmi csoportoknak leginkább azt kellene szuggerálni, hogy Spanyolország ezáltal ismét egyre nagyobb befolyásra tehetne szert az európai politika alakításában.

A jövő megmutatja, hogy a Franciaországgal létrejövő szerződés valóban beváltja-e a spanyolok hozzáfűzött reményeit, vagy épp ellenkezőleg, megsemmisüléshez vezet...

Spanyolországban azonban idővel be kell látni, hogy ... Bismarck azon jóvendőlése, miszerint Európa republikanizálódása a román népektől fog elindulni, és nyugatról kelet felé haladva kiteljesedik, beteljesül.

Gagern

8.

Z. 20/P⁵⁷

San Sebastian, 1914. szeptember 3.
Berchtold grófnak

A spanyol semlegesség

..... Őfelsége a spanyol király kihallgatáson fogadott, ahol tudtomra adta, hogy Spanyolország semmilyen körülmények között sem adja fel semlegességét. Utolsó bécsi látogatása alkalmával Excellenciádat is biztosította arról, hogy kormánya semmi esetre sem hagyja megkötni kezét Anglia vagy Franciaország által, és a legcsekélyebb kötelezettséget sem vállalja egy konfliktusban való részvételle. A király ugyanakkor megbízott, hogy jelentsem Bécsnek, miszerint a továbbiakban is tartja magát fenti álláspontjához.

⁵⁷ HHStA P. A. I 895 Liasse Krieg 7a Spanien 1914.

Ugyanakkor az itteni sajtóból kiderül – és ezt megerősítik azok a beszélgetések is, melyeket az udvarhoz közeli magas rangú személyekkel folytathattam –, hogy a királynak nagyon nehéz tartani magát ehhez a szándékához, habár kormánya is teljességgel támogatja álláspontját, és minden alkalmat kihasznál, hogy ennek hangot adjon.

Az ország néhány befolyásos politikusa – mint pl. Romanones gróf, a liberálisok vezetője, és Lerrooux, a katalán radikálisok vezére⁵⁸ – azonban minden lehetőséget megragad annak érdekében, hogy hangsúlyozza, Spanyolország érdeke azt kívánja, hogy nyíltan kötelezze el magát Franciaország mellett. ...

Mivel a mai kormány a liberálisok támogatására szorul, ezért a párt vezetőjének ezen állásfoglalása nem lebecsülendő veszélyt jelent.

Ami a közvéleményt illeti, elmondható, hogy az általában nem helyesli a spanyol semlegesség feladását.

Annak ellenére, hogy az itteni sajtó jelentős része francia (anyagi) támogatást kap, és ezért kizárólag francia és angol forrásokra hagyatkozik – így természetesen ellenségeink minden sikerét eltúlozza, és valamennyi hírre lecsap, ami a Központi Hatalmak kudarcáról szól –, mégis rendkívüli elővigyázatosság jellemzi azokat a cikkeket, melyekben említésre kerül Spanyolország esetleges kilépése semlegességéből. Hasonlóan megállapítható, hogy a spanyol képviselők túlnyomó többsége is a semlegesség fenntartásának híve, és ezt itteni szokás szerint a sajtóban kifejezésre is juttatják.

Az egyik fő ok, amiért az itteni politikusok nagy része Spanyolország semlegessége mellett tesz voksot, abban az atavisztikus gyűlöletben keresendő, melyet a spanyol hadsereg szinte osztatlanul táplál a franciákkal szemben, és ebben a klérus és a spanyol nemzet széles tömegeinek támogatását is magáénak tudhatja. A németek katonai sikereinek köszönhetően a pireneusi szomszédal szembeni félelem jelentősen mérséklődött, melynek logikus következménye a németekkel szembeni szimpátia kinyilvánítása.

Tovar gróf, Romanones gróf öccse német kollégám értésére adta, hogy amennyiben a spanyol kormány mégis kilépne semlegességéből, akkor számolni kellene egy esetleges forradalom veszélyével, melynek során a franciák beavatkozása a spanyol hadseregben jelentős ellenállást eredményezne. A miniszterelnök (Dato)⁵⁹ is hasonlóan vélekedett, egy eddig még meg nem cáfolt interjúban arra utalt, hogy a konzervatívok, a jaimisták és a birodalom egyéb meghatározó tényezői is feltétlenül a semlegesség feladása ellen vannak, és

⁵⁸ Alejandro Lerrooux: kormányfő 1933-ban kétszer és 1934-ben egyszer.

⁵⁹ Eduardo Dato: konzervatív politikus, kormányfő 1913–1915 között, 1917. júniustól novemberig, 1921-es újabb miniszterelnöksége alatt meggyilkolták.

amennyiben Spanyolország az antant oldalára állna, úgy Dato véleménye szerint is komoly lázadásokkal kellene az országnak szembenézni.

Az említett politikai okok mellett természetesen anyagi megfontolások is döntő szerepet játszanak Spanyolország semleges státuszának fenntartásakor. Ezért joggal bízhatunk abban, hogy a francia és angol törekvések ellenére, melyek arra irányulnak, hogy az országot kirángassák semlegességéből, nem okoznak változást Spanyolország eddigi magatartásában.

Érthető, hogy ugyanakkor a spanyol kormány egyéb francia kérésekkel szemben meglehetősen előzékenynek mutatkozik, mint pl. abban az esetben, amikor a marokkói hatóságok francia parancsra Németország és Ausztria-Magyarország követeit kiutasították Tangerből. A spanyol kormány hasonló jóindulatáról tesz tanúbizonyságot akkor is, amikor a Franciaország számára kedvező híreknek meglehetősen nagy publicitást biztosít, miközben Németországgal és velünk szemben ilyen esetekben szembetűnő tartózkodást tanúsít.

A monarchia nagykövete: Fürstenberg

9.

Melléklet a No. 20/P jelentéshez

Madrid, 1914. szeptember 3.
Berchtold grófnak

Semlegességünk – Romanones gróf cikke

Mellékelten küldöm Romanones gróf „Semlegesség, mely öl” című cikket, mely a nagy befolyással bíró napilapban, a „Diario Universal”-ban jelent meg:

„A semlegesség a szó irodalmi értelmében annyit jelent, hogy nem tartozunk egyik államhoz sem. Valóban igaz ez Spanyolországra? Tényleg megtehetjük, hogy egyik félhez sem tartozunk? Spanyolország a valóságban egyetlen nemzettel sem kötött kompromisszumot sem defenzív sem offenzív megfontolásból. Az viszont vitathatatlan, hogy Spanyolország Földközi-tengeri tevékenységét először Angliával hangolta össze, majd ezután Franciaországgal, a cartagenai jegyzékváltással. Nem sokkal ezelőtt pedig aláírt egy újabb szerződést Franciaországgal, Marokkó ügyében, melynek értelmében közös akcióban vesznek részt. Spanyolországot természetes határ (a Pireneusok) választja el Franciaországtól, és mivel keleti szomszédja, Portugália Anglia protektorátusa alá tartozik, így az angol szellem befolyása itt is érezhető.

Spanyolország tehát, habár a „Gaceta” mást állít, geográfiai helyzetéből adódóan, illetve gazdasági szempontból is a Hármas-Antant vonzáskörébe tartozik.

Spanyolország azért sem lehet semleges, mert ha eljön a döntő pillanat, úgyis kényszerítik, hogy feladja semlegességét.

Egy olyan semleges ország, mely nem támaszkodhat csak önerejére, ki van téve annak a veszélynek, hogy áldozatul esik egy olyan hatalomnak, melynek érdeke ezen semlegesség feladása. Most arról nem szeretnék beszélni, hogy Spanyolország teljesen alkalmatlan önmaga megvédésére. Mi mindenről beszélhetnének a Kanári Szigetek, a Baleárok, ha megadtna nekik a lehetőség, hogy elmondhassák sérelmeiket? Milyen roppant szitkokat kellene hallanunk? A hadviselők valamelyike, kinek jól jönnének e szidalmak, bizonyára élne is az ebben rejlő lehetőséggel, és vajon ki tudná megakadályozni ebben. És ha ez bekövetkezne, akkor a gyenge semleges állam segélykiáltását és tiltakozását senki nem hallaná meg, és nekünk nem maradna más, mint betörődni, hogy senkihez nem fordulhatunk védelemért.

Amennyiben a német érdekek érvényesülnek, vajon Németország hálás lesz segítségünkért? Biztos, hogy nem. A hála szó értelmét veszíti, ha egy nemzet érdekeiről van szó. Egy győzedelmeskedő Németország a Földközi-tenger feletti uralomra tart majd igényt. ...

Elzász-Lotharingia leckéje felejthetetlen. Ez esetben kompenzációként Németország a Tripolisztól Fernando Poo-ig terjedő területet kéri majd, és mi nemhogy elfeledhetjük Marokkói igényeinket, hanem eltékozoljuk önállóságunk bázisát is, melynek biztosítéka a Földközi-tenger semlegessége. Amennyiben ez megsérülne, hirtelen függő helyzetbe kerülnénk Németországtól. Ebben az esetben a Baleárokat is elveszítenénk. Egy győzedelmeskedő Németország pénzügyi, illetve gazdasági téren nem tudna bennünket kárpótolni azokért a veszteségekért, melyeket más nemzetek veresége miatt elszenvednénk.

A másik alternatíva esetén, ha Németország alul maradna ebben a konfliktusban, bizonyos, hogy a győztesektől nem számíthatnánk semmilyen köszönetre. Mivel a döntő pillanatokban nem álltunk mellettük, csak semlegességünk deklarálásával voltunk elfoglalva, így természetes, hogy ha Németország ellenségei győznek, Európa térképét saját érdekeik szerint alakítják.

Történelmi pillanat előtt állunk tehát..., vállalunk kell a felelősség terhét.

A semlegesség nem más, mint konvencionálizmus, mely csak azokat tudja meggyőzni, akik beérik üres szavakkal...

Elengedhetetlenül fontos, hogy vegyük a bátorságot, és tudtára adjuk Angliának és Franciaországnak, hogy az ő oldalukon állunk, és hogy győzelmüket a mi győzelmünknek is tekintjük. Ha az események a Hármas-Antant

számára kedvezően alakulnak, akkor Spanyolország is megerősítheti helyzetét Európában...

A kocka fel van dobva, a mi dolgunk, hogy játszunk.

A semlegesség nem jelenthet kiutat számunkra, éppen ellenkezőleg, bizonyos esetekben a semlegesség öl.”

10.

No. 38/P⁶⁰

Madrid, 1914. november 18.
Berchtold grófnak

A karlista párt

Mióta a jelenleg Spanyolországban uralkodó dinasztia helyzete Őfelsége, az Anyakirálynő, Mária Krisztina okos politikájának köszönhetően megszilárdult – és ehhez hozzájárul az a népszerűség is, amit Alfonz király tudott elérni népénél – az úgynevezett karlista párt jelentősége a külvilág szemében rendkívüli mértékben csökkent, amihez nagymértékben hozzájárult az eddigi karlista pretendensek teljes jelentéktelensége.

Ha valóban megfelel a tényeknek, hogy a nevezett párt már nem rendelkezik korábbi hatalmi eszközeivel, akkor ebben az esetben még inkább jelentőséggel bír az a befolyása, mellyel Spanyolországban rendelkezik, és ennek okai a következőkben keresendők:

- a karlisták nemcsak hogy leállították antidinasztikus propagandájukat, hanem békés kapcsolatot alakítottak ki a Koronával, amihez hozzájárult az utóbbi időben a pretendens Don Jaime dubiózus, a párt politikai elveit szem elől tévesztő magatartása...,
- a karlisták szövöztek a konzervatívokkal, minek következtében a két párt közötti határvonalak szinte összemosódtak,
- rendkívül fontos az a körülmény, hogy a karlista párt rendelkezik katonai szervezettel, és abban a helyzetben van, hogy mintegy 100.000 jól fel-fegyverzett katonát kiállíthat, akiket elsősorban az északi tartományokból – ahol számos fegyverraktár található és nagyon sok karlista él – és Katalóniából toboroznak, ahol a karlistáknak jelentős számú híve van, akik, el-lentétben az itteni republikánusokkal, a monarchista elvet képviselik,

⁶⁰ HHStA P. A. XX 66. Berichte Spanien 1914.

– és végezetül kiemelendő azon párttagok szerepe, akik a spanyol hadsereg vezérkarának tagjai.

Mindehhez hozzájárul, hogy a karlista pártot még mindig áthatja az ősi harcos szellem, és vezetői, akik bizonyosak szervezetük tükörszerűségében és engedelmségében, minden megnyilvánulásuk alkalmával fitogtatják ebből eredő önbizalmukat.

Az elmondottakból kiderül, hogy a karlista párt minden vesztesége ellenére ma is figyelmet érdemlő tényező, mellyel valamennyi spanyol kormánynak számolni kell.

Ezen gondolatoktól vezérelve igyekezett a német nagykövetség elfogadni azt a javaslatot, melyet a háború kitörésekor a karlista párt feje tett arra vonatkozóan, hogy a központi hatalmak érdekeit Spanyolországban mindenképpen támogatják. Ezt az ajánlatot ugyanakkor ahhoz a feltételhez kötötték, hogy a német kormányzat, amennyiben Brüsszel hatalmukba kerül, a kivégzett szocialista vezér, Ferrer⁶¹ ott felállított szobrát eltávolítja.

Ami bennünket illet, mi eddig is örömmel vettük a karlista párt támogatását, hiszen mind a karlista sajtó, mind egyéb konzervatív lapok jelentős energiával állnak ügyünk mellett, és agitációjuknak köszönhetően nagymértékben nőtt a szimpátia Spanyolországban Németország és Ausztria-Magyarország iránt. Mint ahogy azt német kollégámtól megtudtam, a karlista párt vezére, Llorens úr nemrég sürgette a fent említett feltétel teljesítését, és bizonyos retorziókat helyezett kilátásba, amennyiben a német kormány nem teljesíti azt. A retorziókra vonatkozóan Llorens úr konkrét példával is szolgált, így kilátásba helyezte különböző hadianyagok csempészesét Spanyolországból Franciaországba. Eddig ugyanis – fűzte az elmondottakhoz fent nevezett – a karlista párt minden titkos, Franciaországba irányuló fegyver, muníció, ló, stb. szállítmányt megakadályozott, melynek során az egész francia határt ügynökei ellenőrzése alá vonta, és minden Franciaországot támogató csempész akciót a hatóságok tudomására hozott, így a szállításokat időben meg tudta akadályozni. De nem sokkal ezelőtt – csakhogy hatalmát fitogtassa a német nagykövetség előtt – ügynökeinek, illetve a karlista párthoz csatlakozó spanyol határőröknek azt az utasítást adta, hogy néhány száz lovat valamint fegyvereket engedjenek át a határon. Az elmondottak bizonyítására Ll. úr megmutatta a királyi spanyol hadügyminiszter egy levelét, amelyben a hadügyminiszter úr azzal a kéréssel fordul hozzá, hogy mint a karlisták vezetője, akadályozzon meg minden Franciaországba irányuló csempészakciót. (Engedtessek meg megjegyezni, hogy a hadügyminiszter notórius germanofil).

⁶¹ Francisco Ferrer Guardia: spanyol anarchista, 1909-ben kivégezték.

Llorens úr mindezek után arra a következtetésre jutott, hogy amennyiben Németország nem teljesíti a vele szemben támasztott követeléseket, ebben esetben elveszíti a karlisták támogatását, és így neki sem esne nehezebbé, Franciaországot Németországgal szemben jelentős anyagi támogatáshoz juttatni.

Hogy a német kormányzat hogyan vélekedik a karlista követelésekről, az az itteni német nagykövetségen nem ismert. Ugyanakkor feltételezik, hogy a németek komoly aggállal viszonyulnak a kérés teljesítéséhez, ami mögött érzelhető a német kormányzat „függősége” az ottani szocialista párttól.

... szeretném megjegyezni, hogy a karlisták támogatásának elvesztése a mi érdekeink védelmének szempontjából megsemmisítő dőfést jelentene.

A monarchia nagykövete: Fürstenberg

11.

No. 26/P.⁶²

Madrid, 1915. július 5.

Burián bárónak, a cs. és kir. ház miniszterének és külügyminiszternek⁶³

Vásquez de Mella beszéde Anglia ellen

A karlista képviselő, Vásquez de Mella, aki pillanatnyilag Spanyolország legkiválóbb szónoka, nemrég a főváros legnagyobb színházában tartott többórás politikai beszédet teltház előtt, mely az egész országban rendkívüli visszhangra talált. Tekintettel az előadás fogadtatására, úgy ítélem meg, hogy az elhangzottak mindenképpen Ausztria-Magyarország számára is figyelmet érdemelnek.

Mella mondanivalójának vezérgondolata szerint a latin országok számára – és különösen Spanyolország számára – örökség lenne Angliát támogatni nemzetközi vállalkozásaiban, mivel Angliának világalma megőrzése érdekében szüksége van a Földközi-tenger feletti uralomra. Így törekvései sértik a három nagy latin ország érdekeit, akik földrajzi adottságaikból adódóan joggal tartják a Földközi-tengert „a mi tengerünknek” (mare nostrum).

A világháborúban a valódi ellenségek Németország és Anglia, hiszen ha Oroszország békét kötne, attól a háború még folytatódna, és hasonló lenne a

⁶² HHSStA P. A. 1 895 Liasse Krieg 7. Spanien 1915.

⁶³ Stephan Freiherr (1918-től gróf) Burián von Rajecz: Az OMM külügyminisztere 1915. január 13. és 1916. december 22., valamint 1918. április 16. és október 24. között.

helyzet, ha Franciaország egyedül, vagy Oroszország Franciaországgal és Olaszországgal együtt kötne békét; ezzel szemben, ha Anglia, a világ bankára aláírná a békeszerződést, félórán belül mindenhol véget érne a háború. Amikor Franciaország és Olaszország Angliához csatlakozik, akkor nem saját érdekeiket szolgálják, hanem a brit birodalom érdekeit; nem a germán sas vonta uralma alá Máltát, Ciprust, Alexandriát és Suezét, hanem a brit leopárd. De Anglia egy geográfiailag Spanyolországot megillető területre is rátette a kezét: Gibraltárra. A brit uralom Gibraltárban nem más, mint „egy tövis, mely mély sebet ütött Spanyolország szívében”. De Anglia ezzel sem érte be, hanem tovább korlátozta Spanyolország szuverenitását a spanyol államhoz tartozó területeken is, hiszen megtiltotta, hogy az országot övező zónában 13 kilométeres sugárban bármilyen állást emeljen, vagy akár csak egyetlen ágyút felállítson.

A napóleoni uralom elleni szabadságharc idején maguk az angol katonák rombolták le a spanyol erődítményeket Gibraltárnál azzal az ürüggyel, hogy meg kell akadályozniuk a franciák általi elfoglalásukat, majd megígérték, hogy a háború után helyreállítják az eredeti állapotot. Ehelyett azonban csak az említett tilalmak következtek, melyeket a spanyol kormány kénytelen betartani.

Az angolok mindig hasonlóan viselkedtek, ha spanyol érdekekről volt szó. A spanyolok sikeres afrikai hadjáratában (1859–60) is ők kényszerítették Spanyolországot a spanyol szuronyok által meghódított Tetuan feladására, megakadályozva ezzel a spanyolok előretörését egészen Tangerig. A kubai háborúban pedig Anglia flottájával az amerikaiakat támogatta, készen állva arra, hogy Németországot – aki a spanyol érdekeket védelmezte volna – esetleges beavatkozása során megtámadja.

Franciaországgal már más a helyzet. A két állam ellentéte a Földközi-tengeren csak viszonylagos jelentőségű, a korábbi konfliktusok is – még ha fegyveres harcba is torkollottak – csupán véletlenszerűek voltak. Éppen ezért a szónok még egy esetleges szövetséget is elképzelhetőnek tart Franciaországgal, amennyiben az „elszakad” Angliától, és „megvilágosodása” után visszanyeri régi fényét. Mella annyira károsnak ítéli az Angliával folytatott „kéz a kézben politikát”, hogy még Németországot is ellenségének tekintené, ha az Angliával szövetségbe lépne.

Amikor azonban a német szövetség mellett emel szót, és minden spanyolt arra kér, hogy szimpátiájával erre az oldalra álljon, akkor teszi ezt annak reményében, hogy a német császár kiválasztotta II. Fülöp és Napóleon testamentumának végrehajtására, miszerint „Angliának el kell ismerni a latin népek létjogosultságát”.

Vásquez de Mellanak ezek a szavai olyan tetszést arattak, ami csak ritkán tapasztalható az egyébként az ilyen megnyilatkozásokkal vele szemben nem fukarkodó spanyolok körében.

A hallgatóság köreiben mindenki képviseltette magát, „aki számít”; a nemesség szép számban jelenlévő hölgy tagjai is lelkesen tapsoltak, sőt néhányan könnyeikkel küszködtek a híres szónok és hazafi beszéde hallatán.

Megbízható körökből úgy értesültem, hogy Őfelsége a király egy bizalmasát küldte a rendezvényre, és miután értesült az ott elhangzottakról, fenntartások nélküli egyetértésének adott hangot mindarra vonatkozóan, amit a Spanyolország szerte hazafiassága miatt rendkívül tisztelt karlista vezér Angliával kapcsolatban elmondott.

A monarchia nagykövete: Fürstenberg

12.

No. 35/P⁶⁴

Madrid, 1914. november 13.

Berchtold grófnak

A királyi spanyol miniszterelnök és pártvezér nyilatkozata
Spanyolország semlegességéről

Spanyolország semlegességének kérdése a jelenlegi világkonfliktusban a háború kitörése óta komolyan foglalkoztatja a különböző politikai köröket, a közvéleményt, illetve az ország sajtóját, ami időnként élénk vitát eredményez. Így érthető, hogy a miniszterelnök úr a parlamentben megragadta az első adandó alkalmat, hogy az említett fontos kérdésekben egy részletes kormány-nyilatkozatban állást foglaljon.

Dato úr beszédének elején kifejtette, hogy a kormány számára nagyon megnyugtató a Cortes előtt kinyilvánítani, hogy az ország kitarat emellett az abszolút semleges magatartás mellett, amelyet a konfliktus kirobbanásakor – az ország maradéktalan egyetértését és tetszését élvezve – irányelvként meghatározott.

A spanyol nép, amelytől a világegés okai teljesen távol állnak, és amelyet eddig a hadviselő államok egyike sem „zaklatott” méltatlan módon, szeretne a háború borzalmaiból kimaradni, és rendkívül megnyugtatóná, ha ezt a törekvését a hadban álló felek teljes mértékben elismernék.

⁶⁴ HHStA P. A. I 895 Liasse Krieg 7a Spanien 1914.

Ha Spanyolországot nem kényszerítik, úgy biztosan nem változtat ezen az álláspontján, és a miniszterelnök már ma ünnepélyesen ígéretet tesz, hogy ebben változás a spanyol nép akaratát reprezentáló parlament jóváhagyása nélkül teljességgel kizárt. Amennyiben ez szükséges lesz, a kormány ad hoc is összehívja a parlamentet.

„Azonban nagyon reméljük,” folytatta Dato úr, „hogy Spanyolország nem lesz szenvedő alanya egy estleges támadásnak. Ha azonban ez a jelenleg teljesen valószínűtlennek tűnő esemény mégis bekövetkezne, akkor természetesen – folytatva a régi, nemesi spanyol tradíciókat – készek vagyunk életünk árán is védelmezni területi integritásunkat és függetlenségünket.”

Isten adja, hogy a béke áldott órája mielőbb beköszöntsön! Ameddig azonban ez nem valósul meg, az egész spanyol népnek – és nemcsak a kormány, illetve a parlament hivatalos köreinek – szent kötelessége a semlegeség legszigorúbb betartása. Ennek érdekében az egész spanyol nemzet – a királytól az utolsó polgárig – szolidaritása szükséges, hogy hazánk szent érdekeit megóvhassuk.

Ezután az impozáns enunciació után elsőként a radikális-szocialista republikánus, Lerroux emelkedett szólásra, az egyetlen képviselő, aki nem helyeselte a miniszterelnök által elmondottakat, hanem – hűen eddigi magatartásához – néhány semmitmondó frázissal adott hangot azon véleményének, miszerint a kormány elhamarkodottan cselekedett, amikor – rögtön a háború kitörésekor – a feltétel nélküli semlegesség mellett kötelezte el magát. Másfelől elismerte, hogy jelenleg minden spanyol legfőbb kötelessége, „a kormányt a nemzeti becsület letéteményeseként” tisztelni. Ezzel Lerroux úr egyfajta engedményt tett a széles néptömegek felé, akik között szinte egyetlen híve sem akad. Ennek oka az az ultrafrankofil magatartás is, amit leplezetlenül kifejezésre juttatott ez alkalommal is, valamint a hatalmat gyakorló radikális francia körökhöz fűződő baráti kapcsolatai.

Nem csodálkozhatunk így azon sem, hogy még a Lerroux-hoz közel álló szocialista vezér, Pablo Iglesias is – aki ezt követően kért szót – a semlegeség híveként jellemezte magát és pártját, hozzátéve ugyanakkor, hogy mindez „csak úgy érvényes, ha nem veszélyezteti a szocialisták érdekeit...”.

A többi párt vezetője is – így Romanones gróf, a liberálisok nevében, Barroso úr, a szabad demokraták képviselője, Azcárate úr, a republikánus reformerektől, Llorens úr, a németekkel nyíltan szimpatizáló karlistáktól, Marin Lázáró, a katolikusok képviselője és Cambó úr, a katalán regionalistáktól – nyilatkozatot tett a legszigorúbban értelmezett semlegesség mellett – talán még nyomatékosabban, mint Pablo Iglesias úr –, és teljes mértékben egyetértett a kormány ilyen vonatkozású kinyilatkoztatásával.

Végül Barriobero képviselő „a szabadkőműves mozgalom nevében” szólt fel, kifejtve, hogy „a szabadkőműves mozgalom egészen rendkívüli jót

tett a béke érdekében ...”. A jelenlévők válaszul kifütyülték a felszólalót, és az elnök felszólítására a képviselőnek félbe kellett szakítani mondanivalóját.

Dato úr joggal állapíthatta meg záró gondolataiban, hogy az egész ország egységes a semlegesség kérdésében – eltekintve Lerroux úr elhangzott kritikájától, amit azonban nem kell túl komolyan venni – ; a kormány ezt úgy értékeli, mint a spanyol nép valamennyi rétegétől érkező bizalmi szavazatot, amit ő hálával nyugtáz, és a világháborús időtartama alatt a továbbiakban is szem előtt tart.

Dato úr ezen kinyilatkoztatásával egyértelműen meghatározta azokat az irányelveket, melyekhez Spanyolország és a spanyol kormány a továbbiakban is tartja magát.

Megbízható forrásból értesültem, hogy a kormány a parlament mindkét házának elnökségét úgy befolyásolja, hogy lehetőség szerint elkerüljék, hogy ebben az ülészakban bármelyik politikai csoporthoz tartozó szónok hozzászólásaival valamely hadviselő felet támogassa, mivel egy ilyen, a parlamentben tett, elfogult megnyilatkozás külföldön a tapintatlanság érzetét kelthetné.

A monarchia nagykövete: Fürstenberg

13.

Nr. 3474⁶⁵

Szigorúan bizalmas

Bécs, 1915. június 16.

Hohenlohe hercegnek, Berlinbe⁶⁶

A spanyol pap, Don Diego jelentése

Mint ahogy Don Diego elmondta, az utóbbi időben egyre kedvezőbb Monarchiánk megítélése Spanyolországban. A király és az anyakirálynő irántunk táplált baráti érzelme közismert, viszont a királyné, Ena szélsőségesen anglofil, ami gyakran vezet vitához közte és az anyakirálynő között, emiatt a király megtiltotta, hogy a családban a háborúról szó essék.

A király szívesen venné, ha a közvélemény arra kényszerítené, hogy Spanyolország a központi hatalmakhoz csatlakozzon.

⁶⁵ HHStA P. A. I 895 Liasse Krieg 7. Spanien 1915.

⁶⁶ Gottfried Prinz zu Hohenlohe-Schillingsfürst: Az OMM berlini nagykövete 1914. augusztus 4. és 1918. november 11. között.

Alfonz ebben teljes mértékben élvezi a hadsereg támogatását, és a karlisták is mellettünk állnak.

Az egész nemzet azon a véleményen van, hogy talán soha többé nem adódik ilyen kedvező alkalom Gibraltár anektálására.

Maura már két hónappal ezelőtt hangsúlyozta, hogy Spanyolországnak azt a hatalmat kell támogatni, amely hozzásegíti Gibraltár megszerzéséhez. Ezért az Angliával való baráti viszony mindaddig kizárt, amíg az nem mond le önként Gibraltárról.

Anglia és Franciaország nagyon sokat áldoz (anyagilag) annak érdekében, hogy Spanyolországban antant-barát hangulat legyen. Olyan kiváló újságírókat, mint pl. Romero a „La correspondencia d' Espana”-tól, vagy befolyásos képviselőket, mint Lerroux és mások a republikánus pártból éppen most vásároltak meg jelentős összegekért, akik ezért igen élénk agitálásba kezdtek.

Kár, hogy a központi hatalmak nem élnek ezzel a lehetőséggel. Csak meg kellene találni az alkalmas közvetítőket.

A minap három, a párizsi követségi tanácsos által Don Diegonak melegen ajánlott spanyol ügyvéd kereste fel Don Diegot, akik beszámoltak arról, hogy Spanyolországban 4–5 millióval már komoly sikereket lehetne elérni. Don Diego ezzel kapcsolatban elmondta, hogy ő nem ismeri közelebbről ezeket az urakat – akik most Bukarestbe utaztak tovább, és onnan ismét visszatérnek ide – és éppen ezért nem tud garanciát vállalni értük, úgyhogy azt javasolja, hogy semmi esetre sem szabad velük komoly tárgyalásokba kezdeni.

A legfontosabb az lenne, hogy a karlisták vezérért, Vásquez de Mellat megnyerjék az ügynek, mivel ő az egyedül alkalmas személy Monarchiánk számára kedvező hangulatot teremteni Spanyolországban.

Don Diego arról is tájékoztatott, hogy jelenleg 300.000 katona áll készenlétben Spanyolországban, de ez a létszám könnyedén növelhető lenne 800.000-re.

Nyomatékosan közölte, hogy ezeket az információkat minden érdek nélkül bocsájtotta rendelkezésünkre, egyszerűen csak az Osztrák-Magyar Monarchia – ahol ő 18 évig élt, és ahol a mai napig jó kapcsolatai vannak – iránti szimpátia vezette, és hogy rendkívül boldoggá tenné, ha ebben az ügyben rendelkezésére állhatna a k.u.k. külügyminisztériumának.

Végezetül hangsúlyozta, hogy nagykövete semmit nem tud ezen lépéséről, és ezért kérte, hogy akcióját a legszigorúbb diszkrécióval kezeljük, amit mi meg is ígértünk.

Don Diego megfontolt, higgadt ember benyomását keltette, akivel szemben bizalommal viseltethetünk.

Berlin, 1915. június 21.

Az előző folytatása⁶⁷

Öxcellenciája, Burián von Rajecz báró úrnak

Nagyságos Báró Úr!

.... Von Jagow úr tájékoztatott, hogy a spanyol pap, Don Diego által elmondottak teljes mértékben megfelelnek azoknak a híreknek, melyeket a német kormány Spanyolországból kapott.

Itt is mindenki meg van győződve arról, hogy a király, aki szimpátiájával a központi hatalmakat támogatja, semmi esetre sem adná fel semlegességét az antant javára. Azonban az teljességgel kizárt, hogy ahhoz is elég erős lenne, hogy ezt a szimpátiát egyéb módon is kimutassa, mint a semlegesség betartása.

Nálunk nagy jelentőséget tanúsítanak Spanyolország magatartásának, és az államtitkár úgy tájékoztatott, hogy német részről sem lennének szűkmarkúak, hogy ezt a célt elérjék.

Ezen kívül egyetlen alkalmat sem fogunk elmulasztani annak érdekében, hogy a királyt továbbra is számunkra kedvezően befolyásoljuk. Von Jagow úr arról is beszámolt, hogy a brüsszeli spanyol követ az ottani külügyi hivatal képviselőjének, von Lanken úrnak azt javasolta, hogy rendkívül előnyös lenne, ha a királyhoz oly közel álló uralkodóház tagjai – így Öfelsége Ferenc József császár és Vilmos császár – levélben fejeznék ki hálájukat a király magatartása miatt, annál is inkább, mivel Öfelsége néha valóban nincs könnyű helyzetben, mivel felesége, Ena természetesen az antant, illetve konkrétan Anglia pártján áll.

Mivel az anyakirálynő múlt év őszén többször is megkereste feleségemet az itteni spanyol nagykövetségen keresztül azon kérésével, hogy amilyen gyakran csak lehet, tájékoztassa a háború menetéről, így feleségem több alkalommal eleget tett ennek a kívánságnak, Öfelsége pedig válaszában leírta, hogy milyen értékesek számára ezek az autentikus hírek.

Természetesen rendkívül előnyös lenne, ha a madridi udvar ezen a privát úton keresztül szerezhetne tudomást hálánkról, amivel a spanyol királynak kirtartása miatt adózunk. Ez most annál is inkább ajánlatos lenne, mivel a spanyol király legutóbbi berlini látogatása óta a két uralkodó kapcsolata hagy némi kívánnivalót. ...

A monarchia berlini nagykövete: Hohenlohe herceg

⁶⁷ HfStA P. A. I 895 Liasse Krieg 7. Spanien 1915.

A tördelést a JATEPRINT,
a Bölcsészettudományi Kar Kiadványszerkesztősége végezte
WordPerfect 8 kiadványszerkesztő programmal.

Készítette a JATEPress
6722 Szeged, Petőfi Sándor sugárút 30–34.
<http://www.jate.u-szeged.hu/jatepress/>

Felelős kiadó: Pándi Lajos egyetemi docens
Felelős vezető: Szőnyi Etelka kiadói főszerkesztő
Méret: A/5, példányszám: 300, munkaszám: 34/2003.

1996

26. A jeruzsálemi Szent János Lovagrend regulája. [Homonnai Sarolta, Hunyadi Zsolt]
27. Az amerikai alkotmányozási vita: a föderalisták írásából (1787–1788). [Berkes Tímea]
28. Források a németek Szovjetunióba történő kitelepítéséről Közép-Kelet-Európából (1945–1953). [Köteles Péter]
29. Turgot: Levelek a toleranciáról. [Balázs Péter]

1997

30. Európai nemzeti kisebbségek kongresszusainak határozatai (1925–1937). [Eiler Ferenc]
31. Vikingek az angolszász krónikában. [Rimaszombati Károly] (*elfogyott*)
32. Gildas: Britannia romlásáról. [Novák Veronika] (*elfogyott*)

1998

33. AZ 1904-es szerb–bolgár szerződések. [Horváth Krisztián]
34. A Bayeux-i faliszőnyeg. [Jórárt Júlia, Varga Vanda Éva] (a 18. sz. utánnomása + színes melléklet)
35. Szultáni fermán a Bolgár exarchátus megalapításáról. (1870. febr. 28.). [Horváth Krisztián]
36. A fiatal Napóleon írásai Korzikáról. [Jókai Rita]
37. Esztergom 1595-ös visszavétele a napi jelentések tükrében. [Bagi Zoltán Péter, Szász Géza]
38. Ausztria határai (Saint-Germain 1919. szept. 10.). [Eveli Péter, Dobos Erzsébet]
39. Tervezet a kereszténység leendő békéjéről (Podjbrád-béketerv, 1464). [Karáth Tamás]
40. Törvény Skócia lefegyverzéséről (1746). [Fejér Ingrid]

1999

41. Az 1902-es orosz–bolgár katonai konvenció. [Horváth Krisztián]
42. Szemelvények Aeneas Sylvius Piccolomini „Európa” c. művéből. [Nótári Tamás]
43. Marcus Tullius Cicero M. Caelius védelmében mondott beszéde. [Nótári Tamás]

2000

44. „A Népszövetség halála”. Dokumentumok az olasz–etióp konfliktus történetéből (1935–1936). [Szélinger Balázs]
45. A szudétánémet kérdés a második világháborúban (Edvard Beneš és Wenzel Jaksch levelezése 1939–1943). [Kasza Péter]
46. Načertanije (A szerb nemzeti és külpolitika titkos dokumentuma, 1844). [Szajcsán Éva]
47. Juan Donoso Cortés: Értekezések. [Bán Mónika]
48. Napóleon trianoni dekrétuma az Illír Tartományok megszervezéséről. (1809. dec. 25.) [Pándi Eszter]
49. Dokumentumok az 1911–1912-es olasz–török háborúból. [Horváth Krisztián]

2001

50. Mary Rowlandson fogságának és szabadulásának elbeszélése. [Zámbó Ildikó]
51. Marcus Tullius Cicero Q. Ligarius érdekében mondott beszéde. [Nótári Tamás]
52. Békeszerződés az Egyesült Államok és Mexikó között (1848). [Kökény Andrea]
53. Navigatio Sancti Brendani Abbatis * Szt. Brendan apát tengeri utazása. [Majorossy Judit]

2002

54. Az 1930-as görög-török barátsági és semlegességi szerződés. [Balogh Ádám]
55. John F. Kennedy és Nyikita Sz. Hruscsov levelezése a kubai rakétaválság alatt. [Simon Ágnes, Simon Eszter]
56. Korzika 1755-ös és 1794-es alkotmánya. [Tandori Mária]
57. Jugoszlávia külpolitikai dilemmája 1940-ben. [Tóth-Szenesi Attila, Szajcsán Éva]
58. Állam - Szent Unió - Skizma. [Kovács Kálmán Árpád]

2003

59. Három középkori germán törvénykönyv. [Huszár Edit]
60. Az első világháború és a spanyol semlegesség. [Pallagi Mária]

Megrendelhetők (ára: 250.- Ft [a 34. szám: 500.- Ft] + postaköltség):
Pándi Lajos, SZTE BTK Történeti Intézet, 6722 Szeged, Egyetem u. 2.;
(62) 544-464; pandi@hist.u-szeged.hu